

Artikel

Vrouwen in de beeldende kunst

Representatie en carrière onder de loep

De laatste jaren zijn diverse onderzoeken, media-uitingen en symposia gewijd aan de achtergestelde positie van vrouwelijke kunstenaars in Nederland. Het Niemeijer Fonds² gaf opdracht aan de Boekmanstichting om eerder verricht onderzoek kritisch af te wegen, én nieuwe gegevens te presenteren die beter zicht geven op de situatie in heel Nederland. Onderzoekers Maxime van Haeren en Hannah Sweering doken in de cijfers, voerden focus-groepgesprekken met de beeldende kunstsector, en maakten de balans op van de huidige arbeidsmarktpositie, het carrièreverloop en de representatie van vrouwelijke beeldend kunstenaars in Nederland.³

Loonkloof en uitstroom

Dat vrouwen een achtergestelde positie op de arbeidsmarkt hebben blijkt al uit de loonkloof: die is er in het algemeen⁴, en zien we ook terug bij beeldend kunstenaars. Nieuwe cijfers uit de microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) laten zien dat het inkomen van vrouwelijke beeldend kunstenaars gemiddeld 20 procent lager is dan dat van hun mannelijke collega's.⁵ Alleen vrouwen tussen de 35 en 44 jaar verdienen (iets) meer omdat zij vaker dan mannen een tweede baan hebben,

naast hun eerste baan als beeldend kunstenaar. Het inkomensverschil in alle overige creatieve beroepen⁶ is samengenomen nog veel groter, namelijk 33 procent.

Van de afstuderende⁷ autonome beeldend kunstenaars is de meerderheid vrouw. Tussen 2002 en 2022 was gemiddeld 64 procent van de alumni vrouw, en in die twintig jaar zien we een gestaag stijgende lijn van 60 procent vrouwelijke alumni in 2002, naar 71 procent vrouwelijke alumni in 2022⁸ – wat het aannemelijk maakt dat het aandeel vrouwen zal blijven stijgen. Dit terwijl op de arbeidsmarkt tussen 2017 en 2022 gemiddeld 54 procent van de werkende beeldend kunstenaars vrouw is. Mannelijke alumni blijven ook vaker werkzaam in de creatieve sector (als beeldend kunstenaar of in een ander beroep) dan vrouwelijke alumni. Er vindt dus een hogere uitstroom plaats van vrouwen dan mannen richting andere sectoren.

In het onderzoek wordt gehint naar de mogelijke oorzaak waarom vrouwelijke alumni na hun opleiding minder vaak beeldend kunstenaar worden dan mannelijke alumni. Komt het doordat vrouwen zichzelf niet vaak genoeg gerepresenteerd zien in musea en galleries, zowel in de collecties als in machts-

Maxime van Haeren

Steeds meer musea en andere beeldendekunstinstellingen focussen op het beter representeren van vrouwen in hun collecties, personeel en tentoonstellingsruimten. Het maatschappelijk gesprek over de (onder-)representatie van vrouwen¹ in de beeldende kunst wordt steeds luider gevoerd. Wat is de stand van zaken?

posities? Of worden ze afgeschrikt wanneer zij ervaren dat het patriarchaat diepgeworteld zit in de arbeidsmarkt, waardoor genderspecifieke stereotypen en onbewuste vooroordelen over het werk van vrouwelijke kunstenaars ontstaan – zoals naar voren kwam in de focusgroep-gesprekken die voor het onderzoek werden gevoerd? Of zou een voor de hand liggende



oorzaak de kind- en familie-onvriendelijkheid van de beeldendekunstsector kunnen zijn – waarover curator en kunsterica Hettie Judah een boek schreef⁹, en kunstenaar, curator en beleidsadviseur Mirthe Berentsen de podcast

Tussen kunst en kind maakt – die ook in ons onderzoek werd beaamd door de kunstsector? Het is wellicht een combinatie van deze factoren, waar in de toekomst verder onderzoek naar gedaan kan worden.

Subsidies en kunstprijzen

Naast de arbeidsmarktpositie en het carrière-verloop hebben we specifiek gekeken naar de representatie van vrouwelijke beeldend kunstenaars bij subsidietoekenningen van het Mondriaan Fonds, bij kunstprijzen,

onder (hoofd)docenten van opleidingen tot (autonoom) beeldend kunstenaar, in musea, in galeries en op beurzen.

Bij het Mondriaan Fonds onderzochten we kunstenaars die tussen 2017-2022 subsidie aanvroegen in de regelingen Kunstenaar Start, Kunstenaar Basis of Kunstenaar Project. Die cijfers laten een positieve beweging zien waarin de genderongelijkheid steeds kleiner wordt onder de gehonoreerde aanvragers – zeker als ze vergeleken worden met zo'n tien à twintig jaar eerder. Maar: als we de resultaten van al die regelingen bij elkaar optellen zien we toch dat mannen een groter deel van het totaal gehonoreerde bedrag ontvangen dan vrouwen. Het verschil is door de jaren heen wel afgenomen. Een verklaring voor dit verschil is dat mannen vaker subsidie aanvragen in de basisregeling dan vrouwen, en vrouwen vaker subsidie aanvragen in de startersregeling – waarbij het vaste subsidiebedrag de helft bedraagt van het bedrag in de basisregeling. Ook vragen vrouwen bij de projectsubsidie gemiddeld een iets lager bedrag aan dan mannen. Resumerend ontvangen mannelijke kunstenaars het grootste aandeel van het totaal gehonoreerde bedrag, terwijl vrouwen even vaak of zelfs vaker gehonoreerd worden.



We hebben zeven beeldendekunstprijzen onderzocht over de periode 2017-2023 en daarbij zien we geen ongelijkheid, want de man-vrouwverhoudingen onder de winnaars komen overeen met die van werkzame beeldend kunstenaars op de arbeidsmarkt. Van de winnaars is 43 procent man, 54 procent vrouw, 3 procent een kunstenaarscollectief en 0 procent non-binair. Het valt op dat er geen non-binaire kunstenaars vertegenwoordigd zijn onder de winnaars. Voor de juryleden van deze prijzen evenals voor de shortlists (indien de prijs een shortlist had) gelden grofweg dezelfde verhoudingen. Vrouwen worden bij de kunstprijzen dus niet als zodanig achtergesteld, maar de onderrepresentatie van non-binaire personen is hier een punt van aandacht.

Daarnaast hebben we de negen door het land verspreide hbo-opleidingen (autonome) beeldende kunst gevraagd om ons cijfers te geven over de m/v/x-verhouding onder docenten en hoofddocenten of leidinggevendenden binnen hun opleiding. Vrouwelijke docenten zijn met gemiddeld 52 procent in de meerderheid en non-binaire docenten zijn met 4 procent goed vertegenwoordigd¹⁰, hoewel er tussen de opleidingen nog wel duidelijke verschillen zichtbaar zijn. Onder hoofddocenten en leidinggevendenden is zelfs 62 procent vrouw – maar er zijn nog geen non-binaire personen die een leidinggevende functie bekleden binnen deze opleidingen.

De beeldende-kunstsector staat bekend als kind- en familie-onvriendelijk

Musea, galeries en beurzen

Naar de representatie van vrouwen in musea zijn de afgelopen jaren verschillende onderzoeken gedaan, zoals door Mama Cash (2019), *de Volkskrant* (2019), *Metropolis M* (doorlopend sinds 2017) en Women Inc. (2021). Die onderzoeken laten duidelijk zien dat er sprake is van genderongelijkheid in de collecties, maar ze zijn niet allemaal even representatief voor de situatie in heel Nederland. Wij namen deze onderzoeken onder de loep en laten zien waarom we voorzichtig moeten zijn met leunen op de hierin genoemde cijfers. Een belangrijke aanbeveling aan de museumsector: verzamel structureel cijfers over representatie in musea op grote schaal.

Over de representatie van vrouwen bij Nederlandse galeries en op beurzen zijn weinig gedetailleerde gegevens bekend. Wel laten cijfers van de Nederlandse Galerie Associatie (NGA) zien dat vrouwen ondergerepresenteerd¹¹ zijn als galeriehouder. Ook tonen cijfers van het Mondriaan Fonds dat tussen 2016-2022 galeries vaker werden gesubsidieerd¹² om mannelijke kunstenaars te tonen op internationale beurzen, maar het aandeel vrouwen is wel gestegen in de afgelopen jaren. Uit de focusgroepgesprekken bleek dat er veel behoefte is aan gericht onderzoek naar de representatie van vrouwelijke kunstenaars in galeries.

Focusgroepgesprekken

Onderdeel van het onderzoek waren drie focusgroepgesprekken met beeldend kunstenaars en vertegenwoordigers van onder andere musea, presentatie-instellingen, beurzen, galeries, beroeps- en brancheverenigingen, kunst-academies en bedrijfscollecties. Hierin passeerde een breed scala aan onderwerpen de revue. De deelnemers waren het over een aantal zaken eens. Zo staat de beeldendekunstsector bekend als kind- en familie-onvriendelijk en wordt het onderbreken van de carrière door zwangerschap ontmoedigd door de beroepspraktijk. Netwerken is bijvoorbeeld een belangrijk onderdeel van het beroep, maar de meeste evenementen zoals een tentoonstellingsopening vinden rond kinderbedtijd plaats, en residenties zijn vaak ontoegankelijk voor families. Veel jonge vrouwelijke kunstenaars zien zich daardoor voor een

moeilijke keuze gesteld tussen het starten van een gezin of het ontwikkelen van hun carrière. Ook heerst er een stereotiep beeld over ‘vrouwelijke’ kunst dat de representatie van vrouwen belemmert. Seksisme is een probleem waar vrouwelijke kunstenaars regelmatig mee te kampen hebben. Verder is de beeldendekunst-canon en het curriculum op kunstacademies nog verre van representatief en inclusief. En het gender en de achtergrond van de directeur of curator van een museum, presentatie-instelling of galerie kan volgens de gesprekspartners (sterk) bepalend zijn voor de keuze welke kunstenaars worden gerepresenteerd. Ook maakten de gesprekken duidelijk dat er steeds meer aandacht is voor het verbeteren van de positie van vrouwelijke kunstenaars en er veel instellingen zijn die aan de weg timmeren, waarbij ze een intersectionele aanpak belangrijk vinden.

Intersectionele benadering

Een belangrijke beperking van ons eigen onderzoek was het gebrek aan een meer intersectionele benadering¹³. Zo ontbreekt bijvoorbeeld inzicht in de verschillen tussen vrouwen van kleur en witte vrouwen en vrouwen met en zonder beperkingen wat betreft hun kansen op de arbeidsmarkt. Ook zouden we een duidelijker beeld willen kunnen schetsen van non-binaire, genderqueer of transpersonen, waar onder andere het CBS nu binair meet. Wel hebben we, waar mogelijk in de cijfers die we zelf verzamelden, non-binaire mensen in beeld gebracht¹⁴.

Over het algemeen zien we dat kennis van of bewustzijn over intersectioneel meten steeds breder opgepakt wordt, maar er zijn nog weinig langlopende en landelijke cijfers beschikbaar die inzicht geven in brede representatie en diversiteit. Dit agenderen we zowel op de Cultuurmonitor van de Boekmanstichting, als in dit onderzoek naar vrouwelijke kunstenaars. Die cijfers zijn nodig om vast te stellen én te kunnen agenderen waar er problemen zijn – zoals een achtergestelde positie van vrouwen – en om de voortgang te monitoren. Want hoewel dit onderzoek naar vrouwelijke kunstenaars een aantal belangrijke nuances levert op hun achtergestelde positie (goede representatie bij kunstprijzen, onder (hoofd)docenten van beeldende-

kunstopleidingen, en een minder groot inkomensverschil dan in de rest van de creatieve sector), stelt het ook vast dat die achtergestelde positie nog steeds evident is. Dat roept op tot actie. •

Noten

- 1 We maken in dit onderzoek waar mogelijk onderscheid tussen mannelijke, vrouwelijke en non-binaire kunstenaars. Voor de cijfers over de arbeidsmarktpositie en het carrièreverloop, afkomstig van het CBS, is alleen een binaire indeling van man-vrouw naar geboortegeslacht beschikbaar.
- 2 Het Niemeijer Fonds richt zich voornamelijk op kunstenaars in het begin van hun carrière of die hun loopbaan ontwikkelen. Sinds 2012 is het Niemeijer Fonds gestart met de Theodora Niemeijer Prijs, een prijs speciaal voor vrouwelijke beeldend kunstenaars.
- 3 Haeren, M. van, H. Sweering en H. Mariën (2024) *Vrouwelijke beeldend kunstenaars in Nederland: arbeidsmarktpositie, carrièreverloop, representatie*. Amsterdam: Boekmanstichting www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/49/loonverschil-tussen-mannen-en-vrouwen-in-2022-iets-afgenomen
- 4 De hier genoemde cijfers zijn afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS.
- 5 Volgens de definitie van het CBS, waarbij gebruik wordt gemaakt van de Standaard Beroepenclassificatie (SBC). Hieruit worden alle creatieve beroepen geselecteerd en geclassificeerd naar ‘kunst’, ‘media en entertainment’ en ‘creatieve en zakelijke dienstverlening’.
- 7 Van een HBO-opleiding (autonome) beeldende kunst in Nederland.
- 8 De hier genoemde cijfers zijn afkomstig uit de Registerdata van het CBS.
- 9 Judah, H. (2022) *How not to exclude artist mothers (and other parents)*. Londen: Lund Humphries (etc.).
- 10 Rutgers, Expertisecentrum voor seksualiteit, onderzocht in 2023 hoeveel mensen zich als non-binair identificeren. Daaruit bleek dat 1,8 procent van de personen van 16 jaar en ouder zich non-binair voelt. Verder overweegt 6,4 procent hun geslachtsregistratie aan te passen in een ‘x’ via de gemeente, waarvan 3,7 procent zegt dit zeer waarschijnlijk aan te passen zodra dit mogelijk wordt.
- 11 Van de galeriehouders is 27 procent vrouw, 41 procent man, 25 procent heeft zowel een mannelijke als vrouwelijke eigenaar, 3 procent meerdere vrouwelijke eigenaren en 3 procent meerdere mannelijke eigenaren.
- 12 Via de regeling Art Fair Internationaal.
- 13 Dit is een sociologische theorie over hoe een individu kan worden geconfronteerd met meervoudige dreigingen van discriminatie wanneer hun identiteiten gepaard gaan met een aantal minderheidsklassen, zoals ras, geslacht, leeftijd, etniciteit, gezondheid en andere kenmerken – gestoeld op gedachtegoed van Kimberlé Crenshaw uit 1989.
- 14 Hoewel die term door sommigen als ‘overkoepelend’ gezien wordt voor het aanduiden van verschillende niet-binaire genderidentiteiten, is deze voor anderen niet toereikend om hun genderidentiteit in uit te kunnen drukken wanneer zij een hokje m/v/x moeten aankruisen, waardoor ook hier vraagtekens bij gesteld kunnen worden.



Maxime van Haeren is onderzoeker bij de Boekmanstichting en redacteur van *Boekman*